

УДК 342.9:620.9(477)

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.91.3.9>

КОНТРОЛЬ І НАГЛЯД ЗА ДОТРИМАННЯМ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ ВІДНОВЛЮВАНОЇ ЕНЕРГЕТИКИ: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Добрянська Н.,
*кандидат юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-правових і гуманітарних наук
навчально-наукового гуманітарного інституту,
Таврійський національний університет
ім. В.І. Вернадського
ORCID: 0000-0002-6319-0409*

Пушкар О.,
*кандидат юридичних наук,
докторант кафедри кримінального права і процесу,
Державний податковий університет
ORCID: 0009-0007-4194-1754
e-mail: o_2014zrm@ukr.net*

Добрянська Н., Пушкар О. Контроль і нагляд за дотриманням вимог законодавства у сфері відновлюваної енергетики: адміністративно-правовий аспект.

У статті розглядаються аспекти контролю та нагляду за дотриманням норм чинного адміністративного законодавства, що регулює сферу відновлюваної енергетики. Підкреслюється, що в умовах глобальних екологічних викликів та зростання попиту на енергоресурси розвиток відновлюваної енергетики є особливо важливим. Наголошується на ключовій ролі цієї галузі для економічного розвитку України. Проведено аналіз чинної нормативно-правової бази, яка регулює зазначену сферу, виявлено основні проблеми правозастосування та окреслено шляхи вдосконалення адміністративно-правових механізмів. Особливу увагу приділено питанням співпраці державних органів із суб'єктами господарювання, що працюють у сфері відновлюваної енергетики, а також забезпеченню прозорості та ефективності контрольних процедур.

Зазначено важливість здійснення контролю та нагляду у сфері відновлюваної енергетики як складових механізму забезпечення законності та ефективності функціонування цього сектору. Контроль здійснюється уповноваженими органами державної влади відповідно до адміністративно-правових норм і передбачає перевірку відповідності діяльності суб'єктів господарювання вимогам законодавства. Його завданням є запобігання порушенням, забезпечення дотримання стандартів безпеки та екологічності, а також стимулювання сталого розвитку. Нагляд передбачає постійне спостереження за діяльністю суб'єктів відновлюваної енергетики з метою виявлення потенційних ризиків і порушень.

У статті зазначено, що в Україні функції контролю та нагляду у сфері відновлюваної енергетики виконують декілька державних органів. Зокрема, Державна інспекція енергетичного нагляду України відповідає за перевірку технічного стану енергетичних об'єктів та їх відповідність встановленим стандартам. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП), виконує регуляторні функції на ринку та контролює дотримання ліцензійних умов суб'єктами господарювання, які працюють у сфері виробництва електроенергії з відновлюваних джерел. Державна екологічна інспекція України реалізує політику державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього середовища, раціонального використання природних ресурсів і забезпечує дотримання екологічних норм під час будівництва та експлуатації об'єктів відновлюваної енергетики.

Ключові слова: відновлювана енергетика, контроль, нагляд, суб'єкти контрольно-наглядових функцій у сфері відновлюваної енергетики, адміністративно-правове регулювання, енергоефективність, джерела енергії, відповідальність за правопорушення у сфері відновлюваної енергетики.

Dobrianska N., Pushkar O. Control and supervision of compliance with legislative requirements in the sphere of renewable energy: administrative and legal aspect.

The article examines aspects of control and supervision over compliance with the norms of current administrative legislation regulating the sphere of renewable energy. It is emphasized that in the context of global environmental challenges and growing demand for energy resources, the development of renewable energy is particularly important. The key role of this industry for the economic development of Ukraine is emphasized. An analysis of the current regulatory framework regulating this sphere has been conducted, the main problems of law enforcement have been identified, and ways to improve administrative and legal mechanisms have been outlined. Particular attention is paid to issues of cooperation between state bodies and business entities operating in the sphere of renewable energy, as well as ensuring transparency and efficiency of control procedures. The importance of control and supervision in the sphere of renewable energy as components of the mechanism for ensuring the legality and efficiency of the functioning of this sector has been noted. Control is carried out by authorized state authorities in accordance with administrative and legal norms and involves checking the compliance of business entities with the requirements of the law. Its task is to prevent violations, ensure compliance with safety and environmental standards, and stimulate sustainable development. Supervision involves constant monitoring of the activities of renewable energy entities in order to identify potential risks and violations.

The article states that in Ukraine, several state bodies perform control and supervision functions in the field of renewable energy. In particular, the State Inspectorate for Energy Supervision of Ukraine is responsible for checking the technical condition of energy facilities and their compliance with established standards. The National Commission for State Regulation in the Spheres of Energy and Utilities (NEURC) performs regulatory functions in the market and monitors compliance with licensing conditions by business entities operating in the field of electricity production from renewable sources. The State Ecological Inspectorate of Ukraine implements the policy of state supervision (control) in the field of environmental protection, rational use of natural resources and ensures compliance with environmental standards during the construction and operation of renewable energy facilities.

Key words: renewable energy, control, supervision, subjects of control and supervisory functions in the field of renewable energy, administrative and legal regulation, energy efficiency, energy sources, liability for violations in the field of renewable energy.

Постановка проблеми. В умовах глобальних екологічних викликів та зростаючого попиту на енергетичні ресурси, розвиток відновлюваної енергетики набуває особливого значення. Відновлювані джерела енергії, такі як сонячна, вітрова, гідро- та біоенергетика, не лише забезпечують сталий розвиток енергетичного сектору, але й сприяють зменшенню негативного впливу на довкілля. Проте ефективна реалізація потенціалу відновлюваної енергетики неможлива без належного правового регулювання, яке забезпечить баланс між економічними інтересами, екологічною безпекою та соціальною відповідальністю.

У цьому контексті контроль та нагляд за дотриманням вимог законодавства у сфері відновлюваної енергетики стають важливими інструментами для забезпечення правопорядку та стабільності у цій галузі. Адміністративно-правовий аспект таких процесів охоплює систему заходів, спрямованих на запобігання порушенням, виявлення порушників та притягнення їх до відповідальності. Зокрема, йдеться про діяльність уповноважених органів державної влади, які здійснюють контроль за дотриманням норм екологічного, енергетичного та адміністративного законодавства.

У цьому контексті особливого значення набуває аналіз чинної нормативно-правової бази, що регулює цю сферу, визначення основних проблем правозастосування та окреслення перспектив удосконалення адміністративно-правових механізмів. Особливої уваги заслуговує питання взаємодії державних органів із суб'єктами господарювання, які працюють у галузі відновлюваної енергетики, а також забезпечення прозорості та ефективності контрольних процедур.

Стан дослідження проблеми. Проблематика, що стосується різноманітних аспектів енергетичного сектору, зокрема відновлювальної енергетики, яка набуває все більшого розповсюдження та є вагомим чинником забезпечення енергетичної безпеки держави набуває актуальності у плані наукового пошуку. Значна кількість праць відомих українських вчених присвячена правовому аспекту регулювання цієї царини. З-поміж наукових доробок вирізняються роботи С.Д. Білоцького, І.І. Григорєцької, Н.В. Дараганової, В.В. Мушенка, В.О. Тімашова, Т.Є. Харитонової, Г.І. Шматько та інших.

Метою цієї статті є дослідження адміністративно-правового механізму контролю та нагляду у сфері відновлюваної енергетики, визначення його особливостей та проблемних аспектів, а також розробка рекомендацій щодо вдосконалення правового регулювання з урахуванням сучасних викликів.

Результати дослідження. Як зазначає І.І. Григорєцька, ефективний розвиток економіки залежить від сукупності факторів, серед яких ключову роль відіграє стабільне функціонування енергетичного сектору. На сьогоднішній день основним джерелом енергії залишаються викопні види палива, проте залежність від природного газу та нафти є однією з головних причин екологічної кризи. У перспективі потреба в енергетичних ресурсах буде зростати, і вирішення цього питання не може базуватися виключно на використанні невідновлюваних джерел [1, с. 15].

Відтак, сучасні тенденції розвитку енергетичного сектору в Україні демонструють зростаючу увагу до відновлюваних джерел енергії, таких як сонячна, вітрова, гідро- і біоенергетика. Цей напрям є ключовим у контексті міжнародних зобов'язань України щодо скорочення викидів парникових газів, а також у рамках реалізації політики енергетичної незалежності держави. Однак ефективне функціонування цього сектору потребує належного адміністративно-правового регулювання, зокрема контролю та нагляду за дотриманням вимог законодавства.

Відновлювана енергетика в Україні регулюється низкою нормативно-правових актів, серед яких ключове місце займає Закон України «Про альтернативні джерела енергії» від 20 лютого 2003 року № 555-IV [2]. Цей закон визначає основні принципи державної політики у сфері використання альтернативних джерел енергії, встановлює вимоги до суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у цій сфері, та закріплює механізми стимулювання розвитку відновлюваної енергетики.

Згідно з положеннями зазначеного Закону, альтернативні джерела енергії визначаються як відновлювані джерела енергії, до яких належать: сонячна енергія, вітрова енергія, геотермальна, гідротермальна, аеротермальна енергія, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, а також енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів. Крім того, до альтернативних джерел віднесено вторинні енергетичні ресурси, такі як доменний та коксівний гази, метан дегазації вугільних родовищ та енергопотенціал, що виникає внаслідок технологічних процесів [2].

Водночас у межах цього Закону відновлювані джерела енергії трактуються як невикопні джерела енергії, що включають: сонячну, вітрову, аеротермальну, геотермальну, гідротермальну енергію, а також енергію хвиль і припливів, гідроенергію, біомасу, гази з органічних відходів, гази каналізаційно-очисних станцій і біогази [2].

У Статуті Міжнародного агентства з відновлювальних джерел енергії (IRENA) зазначено, що поняття «відновлювана енергія» охоплює всі види енергії, які постійно генеруються відновлюваними джерелами. До них належать: біоенергія, геотермальна енергія, гідроенергія, енергія океану (включаючи енергію припливів і відпливів, хвильову та теплову енергію океану), сонячна енергія та енергія вітру [3].

Окрім цього, важливу роль відіграють положення Закону України «Про ринок електричної енергії» від 13 квітня 2017 року № 2019-VIII [5], який регулює питання інтеграції електроенергії, виробленої з відновлюваних джерел, до загальної енергосистеми. Також значним є вплив міжнародних угод та директив Європейського Союзу, які Україна імплементує в рамках Угоди про асоціацію [5].

Правове регулювання, як зазначають В.О. Тімашов та С.В. Губій, відіграє ключову роль у створенні необхідного правового та інституційного середовища для розвитку відновлюваної енергетики. Державні програми та ініціативи мають бути спрямовані на стимулювання інвестицій, підтримку науково-дослідних проєктів, забезпечення доступу до сучасних технологій і розвиток відповідної інфраструктури [6, с. 449].

Науковці акцентують увагу на важливості розробки та реалізації стратегій реконструкції й модернізації енергетичної інфраструктури, щоб гарантувати інтеграцію відновлюваних джерел енергії до основної електричної мережі навіть в умовах воєнного стану. Ефективна система правового регулювання у сфері відновлюваної енергетики в Україні може бути створена лише за умови тісної співпраці держави, бізнесу, наукових установ та громадськості [6, с. 449].

У цьому контексті варто згадати Енергетичну стратегію України на період до 2050 року, що ухвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 р. № 373-р [7]. Аналізуючи цей документ, А. А. Корольова зазначає, що основною метою Енергетичної стратегії України до 2050 року є створення умов для сталого розвитку національної економіки шляхом забезпечення доступу до надійних, стійких і сучасних джерел енергії. Визначено, що до 2050 року енергетичний сектор України має бути максимально наближеним до кліматичної нейтральності, що передбачає використання чистої енергії, подолання енергетичної бідності, розвиток інноваційної та децентралізованої енергосистеми, ефективне функціонування національних енергетичних ринків та їх інтеграцію в міжнародні системи [8, с. 255].

Отож, у контексті вказаного вище доцільно наголосити на вагомості контролю і нагляду у сфері відновлюваної енергетики, які виступають важливими складовими механізму забезпечення законності та ефективності функціонування цього сектору. Вони здійснюються уповноваженими органами державної влади відповідно до адміністративно-правових норм.

Контроль передбачає перевірку відповідності діяльності суб'єктів господарювання вимогам законодавства. Його метою є запобігання порушенням, забезпечення дотримання стандартів безпеки та екологічності, а також стимулювання сталого розвитку. Нагляд, у свою чергу, полягає у постійному спостереженні за діяльністю суб'єктів відновлюваної енергетики з метою виявлення можливих ризиків і порушень.

В Україні контроль та нагляд у сфері відновлюваної енергетики здійснюють декілька державних органів. Основним серед них є Державна інспекція енергетичного нагляду України, яка відповідає за перевірку технічного стану енергетичних об'єктів та їх відповідність чинним стандартам. Згідно з Положенням про Державну інспекцію енергетичного нагляду України, основними завданнями цього органу є: 1) реалізація державної політики у сфері нагляду (контролю) в галузях електроенергетики, теплопостачання та на ринку природного газу; 2) підготовка пропозицій для Міністра енергетики щодо забезпечення формування державної політики у сфері нагляду (контролю) в зазначених галузях; 3) організація та впровадження державної політики у сфері нагляду (контролю) в галузях електроенергетики, теплопостачання та на ринку природного газу [9].

На сьогодні Державна інспекція енергетичного нагляду України проводить моніторинг стану енергетичної інфраструктури з метою забезпечення її готовності до опалювального сезону 2025/26 років в умовах воєнного стану. За словами тимчасово виконуючого обов'язки Голови Держенергонагляду А. Замулка, здійснено перевірку виконання постанови Кабінету Міністрів України № 1320 від 7 грудня 2023 року, яка стосується розподіленої генерації. Моніторинг виявив низку проблемних аспектів, зокрема недостатню кількість накопичувачів енергії, використання генераторів переважно для власних потреб та технічні труднощі, пов'язані з функціонуванням енергетичних островів. Також перевірка переліків критично важливих об'єктів із пріоритетним електропостачанням виявила необхідність уточнення матеріалів, підготовлених обласними військовими адміністраціями. Зокрема, було зафіксовано неповноту даних щодо резервних джерел живлення, відсутність обґрунтувань для включення окремих об'єктів до переліків та порушення вимог постанови № 600 від 24 травня 2024 року стосовно граничних величин споживання [10].

Особливе місце в системі контрольно-наглядових функцій займає Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг (НКРЕКП). Відповідно до положень Закону України «Про ринок електричної енергії» від 13 квітня 2017 року № 2019-VIII, НКРЕКП виконує роль регулятора цього ринку, забезпечуючи контроль за дотриманням суб'єктами господарювання ліцензійних умов у сфері виробництва електроенергії з відновлюваних джерел [11].

За позицією Н.В. Дараганової, функції та повноваження НКРЕКП доцільно поділити на дві основні категорії: загальні, які стосуються всіх суб'єктів у сфері енергетики та комунальних послуг, і спеціальні, що визначають роль комісії в окремих напрямках енергетики. У контексті відновлюваної енергетики повноваження НКРЕКП охоплюють забезпечення функціонування реєстру гарантій походження електроенергії, виробленої з відновлюваних джерел, видачу таких гарантій

та інтеграцію відповідного реєстру з реєстрами країн Енергетичного Співтовариства, Європейського Союзу та Організації економічного співробітництва та розвитку [12, с. 211-212].

Особливу увагу необхідно приділити Державній екологічній інспекції України, яка є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується та координується Кабінетом Міністрів України через Міністра економіки, довкілля та сільського господарства. Цей орган здійснює реалізацію державної політики у сфері державного нагляду (контролю) за охороною навколишнього природного середовища, раціональним використанням, відновленням і збереженням природних ресурсів. Крім того, інспекція забезпечує контроль за дотриманням екологічних норм та стандартів під час будівництва й експлуатації об'єктів відновлюваної енергетики [13].

Вивчаючи питання змістовного наповнення цільового блоку адміністративно-правового статусу органів публічного управління ринком електричної енергії України, В.В. Мушенко та В.О. Тімашов зазначають, що, незважаючи на наявність значної кількості нормативно-правових актів, які регламентують адміністративно-правове регулювання цього ринку, існує чимало проблем у правовому врегулюванні цієї сфери. Серед таких проблем дослідники виділяють суперечності у правовому регулюванні статусу Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, як суб'єкта адміністративно-правового впливу на ринок електричної енергії; недостатність правового врегулювання повноважень Державної інспекції енергетичного нагляду України; відсутність чітких критеріїв для призначення представників контролюючих органів, які здійснюють відповідні перевірки тощо [14, с. 51].

Окрім того, сфера відновлюваної енергетики стикається з низкою й інших проблем, зокрема:

1. Недостатня координація між органами влади – відсутність чіткої взаємодії між різними державними структурами призводить до дублювання функцій або прогалин у регулюванні.

2. Недосконалість механізмів контролю – чинні процедури перевірок часто є надмірно бюрократизованими або недостатньо ефективними.

3. Проблеми з імплементацією міжнародних стандартів – Україна не завжди встигає адаптувати своє законодавство до вимог ЄС, що створює бар'єри для інвестицій та розвитку галузі.

Для підвищення ефективності контролю та нагляду за дотриманням вимог законодавства у сфері відновлюваної енергетики необхідно, передусім: 1) удосконалити законодавчу базу – забезпечити гармонізацію українського законодавства з міжнародними стандартами, зокрема директивами ЄС; 2) автоматизувати процеси контролю – впровадження цифрових технологій дозволить спростити процедури перевірок та підвищити їх ефективність; 3) посилити відповідальність за порушення – запровадження більш жорстких санкцій за недотримання вимог законодавства стимулюватиме суб'єктів господарювання до виконання встановлених норм; 4) забезпечити прозорість діяльності контролюючих органів – громадський моніторинг та доступ до інформації про результати перевірок сприятимуть підвищенню довіри до системи контролю.

Варто пам'ятати, що контроль та нагляд у сфері відновлюваної енергетики є невід'ємною складовою забезпечення законності та сталого розвитку цього сектору. Ефективність цих процесів залежить від якості адміністративно-правового регулювання, координації між органами влади та готовності держави до впровадження сучасних технологій. Удосконалення механізмів контролю і нагляду сприятиме не лише зростанню частки відновлюваної енергетики в загальному балансі України, але й виконанню міжнародних зобов'язань щодо захисту довкілля та боротьби зі зміною клімату.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє сформулювати низку висновків, які мають теоретичне та практичне значення для розвитку цієї галузі. *По-перше*, встановлено, що контроль та нагляд у сфері відновлюваної енергетики є важливими механізмами забезпечення правопорядку та ефективної реалізації державної політики у цій сфері. Враховуючи стрімкий розвиток відновлюваних джерел енергії, необхідність удосконалення адміністративно-правових механізмів контролю стає критично важливою. *По-друге*, дослідження виявило, що чинне законодавство України у сфері відновлюваної енергетики має низку прогалин, які ускладнюють ефективну реалізацію контрольних функцій. Зокрема, потребує уточнення правовий статус суб'єктів контролю, а також процедури проведення перевірок та застосування санкцій за порушення законодавства. *По-третє*, встановлено, що для забезпечення належного нагляду за дотриманням законодавства необхідно впроваджувати сучасні цифрові технології. Це дозволить автоматизувати процеси моніторингу та зменшити ризики корупції під час здійснення контрольних заходів. *По-четверте*, наголошено на важливості гармонізації національного законодавства із міжнародними стандартами у сфері

відновлюваної енергетики. Україна, як держава, що прагне інтеграції до Європейського Союзу, має враховувати європейський досвід у забезпеченні прозорості та ефективності контролю у цій галузі. *По-н'яте*, підкреслено необхідність посилення інституційної спроможності органів державного нагляду. Це включає не лише підвищення професійної кваліфікації працівників, але й забезпечення їх необхідними ресурсами для виконання покладених функцій.

Отже, контроль та нагляд за дотриманням законодавства у сфері відновлюваної енергетики є складними й багатоаспектними завданнями, що потребують комплексного підходу. Ефективність цих процесів залежить від удосконалення нормативно-правової бази, впровадження інноваційних технологій та підвищення рівня координації між усіма зацікавленими сторонами. Подальші дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на пошук оптимальних рішень для забезпечення сталого розвитку відновлюваної енергетики в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Григорецька І.І. Правове регулювання відновлювальної енергетики: європейський та український підходи. *Морська безпека та оборона*. 2023. № 1. С. 9–10.
2. Про альтернативні джерела енергії: Закон України від 20 лютого 2003 року № 555-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 24. Ст. 155.
3. Статут Міжнародного агентства з відновлювальних джерел енергії (IRENA). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_j02.
4. Про ринок електричної енергії: Закон України від 13 квітня 2017 року № 2019-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 27-28. Ст. 312.
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 р. (Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011/print.
6. Тімашов В.О., Губій С.В. Правове регулювання відновлювальної енергетики в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 4. С. 445–450.
7. Про схвалення Енергетичної стратегії України на період до 2050 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2023 р. № 373-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/373-2023-%D1%80#n6>.
8. Корольова А. А. Стан адміністративно-правового регулювання відновлювальної енергетики в Україні. 2024. № 7. С. 252–255.
9. Деякі питання Державної інспекції енергетичного нагляду України: Постанова Кабінету Міністрів України від 14 лютого 2018 р. № 77. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/77-2018-%D0%BF/print>.
10. Держенергонагляд посилює контроль за підготовкою енергетичних об'єктів до осінньо-зимового періоду. Інформація з сайту. URL: <https://sies.gov.ua/news/derzhenerhonahliad-posyliuie-kontrol-za-pidhotovkoju-enerhetichnykh-objektiv-do-osinno-zimovoho-periodu-1025>.
11. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері енергетики та комунальних послуг: Закон України від 22 вересня 2016 року № 1540-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 51. Ст. 833.
12. Дараганова Н.В. Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг – суб'єкт адміністративно-правового регулювання відновлюваної енергетики. *Київський часопис права*. 2025. № 2. С. 207–212.
13. Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію України: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 2017 р. № 275.
14. Мушенюк В.В., Тімашов В.О. Теоретико-правове дослідження змісту цільового блоку адміністративно-правового статусу органів публічного адміністрування ринку електричної енергії України. *Правова позиція*. 2020. № 3(28). С. 50–54.